

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Országos Széchényi Könyvtár (MNMKK OSZK)

BORSA GEDEON- MűHELY- KONFERENCIA I.

Bibliográfia,
irodalom,
fordítás

2024. október 11.,
péntek

A nemzeti könyvtár műhelykonferencia-sorozatának első eseménye, amely a Régi Nyomtatványok Tárában zajló bibliográfiai munkához kapcsolódó kutatási eredményeket mutatja be, különös tekintettel azok könyv-, nyomdászati-, művelődés- és irodalomtörténeti vonatkozásaira.

Program

9.30 Főigazgatói köszöntő (Rózsa Dávid)

I. szekció

Elnök: Varga Bernadett osztályvezető, tudományos kutató (MNMKK OSZK)

- 9.35** Garadnai Erika tudományos kutató (MNMKK OSZK):
Zilahi János hitvédelmi irata a gyászévtized időszakából
- 9.55** Csapó Fanni tudományos kutató (MNMKK OSZK):
Frangepán Ferenc kalocsai érsek törökellenes beszédének utóélete
- 10.15** Bakonyi Zsuzsanna tudományos kutató (MNMKK OSZK):
**Mi az, amit utánozni kell, és mi az, amit elkerülni?
Henry Blount utazása a Közel-Keleten**

10.35–10.50 Kávészünet

II. szekció

Elnök: Perger Péter tudományos kutató (MNMKK OSZK)

- 10.50** Kovács Eszter tudományos kutató (MNMKK OSZK):
A régi magyarországi nyomtatványok biblikus cseh nyelvű verseinek változásai 1801-ig
- 11.10** Tóth Anna Judit tudományos kutató (MNMKK OSZK):
A második budai nyomda
- 11.30** Farkas Gábor Farkas (MNMKK OSZK) – Káldos János (MNMKK OSZK) – Király Péter (GWDG):
A Régi Magyarországi Nyomtatványok „sötét anyaga” és az adatok nyújtotta lehetőségek
- 12.20** Hozzászólások, vita
- 13.00** A konferencia zárása

Délután: a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti Munkabizottságának ülése

A Borsa Gedeon-műhelykonferenciáról

A nemzeti könyvtár fontos feladata, hogy állományának gyarapítása és megőrzése mellett az itt folyó munka során feltárt új tudományos eredményeket bemutassa a szakmai közönségnek, s aktívan részt vegyen a hazai tudományosságban. A Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár ennek a küldetésnek a jegyében indítja útjára Borsa Gedeon-műhelykonferencia című sorozatát.

Borsa Gedeon az OSZK-ban működő tudós-bibliográfusok talán legkiemelkedőbb, nemzetközileg is elismert alakja, akinek egész munkássága az OSZK-hoz kötődött, s akinek 100. születésnapján nagyszabású, a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* című kiadvány 5. kötetének bemutatójával egybekötött régi könyves konferenciát rendeztünk. A sikeres eseményt hagyományteremtő jelleggel évente meg szeretnénk ismételni, mégpedig ehhez a jeles naphoz igazítva.

A konferencia az itt dolgozó, kutató kollégáknak és meghívott előadóinknak is lehetőséget kíván adni arra, hogy a könyvtárunk legrégebbi nyomtatott könyvanyagát őrző, feldolgozó és gyarapító, egyben a retrospektív bibliográfiakészítés feladatát is ellátó Régi Nyomtatványok Tára (benne a korábbi Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatócsoporttal) gyűjteményéhez és az itt folyó, nemzetközileg is elismert bibliográfiai munkához kapcsolódó kutatási eredményeiket bemutassák, különös tekintettel azok könyv-, nyomdászat-, művelődés- és irodalomtörténeti vonatkozásaira.

A konferencia

- hagyományteremtő jelleggel lesz megrendezve először 2024. október 11-én, Borsa Gedeon 101. születésnapján;
- bemutatja azt a szakmai műhelymunkát, amelyet az RNYT munkatársai végeznek;
- megvitatás céljából a szakmai közönség elé terjeszti a feldolgozás vagy az RMNY-tételírás közben felmerülő tudományos, módszertani stb. kérdéseket, problémákat;
- kifejezetten a nemzeti könyvtár gyűjteményéhez kapcsolódó anyagokat, kutatási eredményeket ismertet tágabb értelemben vett könyv-, nyomdászat-, művelődés- és irodalomtörténeti kontextusban;
- előadói az RNYT és az OSZK munkatársai, valamint meghívott külső előadók;
- alkalmat ad többek közt az újonnan beszerzett dokumentumok bemutatására;
- fórumot teremt a gyűjteményi anyag kiállítás/bemutatása elméleti és gyakorlati kérdéseinek ismertetésére, a tapasztalatok és lehetőségek megosztására.

Szeretettel várunk minden érdeklődőt!

A Régi Nyomtatványok Tára kutatói

Garadnai Erika

Zilahi János hitvédelmi irata a gyászévtized időszakából

Zilahi János (1590–1677) zsigó református lelkész *Az igaz vallásnak világos tüköre* (RMNY 3806) című hitvédelmi irata 1672-ben jelent meg Kolozsvárott. E könyvben a szerző az 1660-as években a felső-magyarországi városokban zajló, durva hangvételű felekezeti vitákra reflektált. Előszavából kitűnik, hogy kifejezetten Sámbar Mátyás jezsuitának a polémiát elindító, *Három üdvösséges kérdés* (RMNY 2997) című traktátusa készítette a szöveg megírására.

Zilahi alkotása az utóbbi időben került a korszak kutatóinak látóterébe. Előadásomban azt mutatom be, hogy miként építi fel a szerző a szöveg teológiai érvrendszerét, milyen egyházi, felekezeti, teológiai hagyományba illeszti művét, és hogy hogyan alkalmazza a személyes élettörténet és emlékezet elbeszélői hangját a vallási tanítás megerősítéséhez.

Csapó Fanni

Frangepán Ferenc kalocsai érsek törökellenes beszédének utóélete

I. Ferdinánd magyar király, minthogy egymaga nem tudott a szulejmáni sereggel szemben helytálló hadat kiállítani, fivéréből, V. Károly német-római császártól és a német rendektől várt segítséget 1541-ben. A regensburgi birodalmi gyűlésre követeiként Frangepán Ferenc kalocsai érseket, Nádasdy Tamást, Batthyány Ferencet, Kamarjai Tamást és Brodarics Mátyást küldte, hogy támogatást szerezzenek a török elleni küzdelemhez. A június 9-i ülésen a német rendek elé vihette Frangepán a török elleni segítség ügyét. A kalocsai érsek olyan hatásos beszédet mondott, hogy végül kétezer lovas és tízezer gyalogos katona zsoldjára való pénzt szavaztak meg I. Ferdinánd magyar király megsegítésére. Frangepán beszédének érdekessége, hogy nemcsak a birodalmi gyűlésen hangzott el, hanem nyomtatásban is megjelent még ugyanabban az évben latin és német, majd 1542-ben olasz nyelven is. Az 1590-es években ismét az érdeklődés középpontjába került Frangepán Ferenc oratiója, és újból kiadták, valamint még egy 1616-os kiadással is találkozhat az olvasó.

Előadásomban a következő kérdésekre keresem a választ: Mi az oka, hogy Frangepán beszéde ekkora népszerűsége tett szert? Az egyes kiadások szövegei hogyan viszonyulnak egymáshoz? Az időközben lezajló események hogyan befolyásolták a beszéd recepcióját?

Bakonyi Zsuzsanna

Mi az, amit utánozni kell, és mi az, amit elkerülni?

Henry Blount utazása a Közel-Keleten

Henry Blount (1602–1682) angol utazó 1634–1635-ben tett szűk egyéves utazást az Oszmán Birodalom területén, hogy megfigyelje a törökök vallását, szokásait és a politikát, valamint megismerkedjen azokkal a népekkel, amelyek a birodalomban élnek. Ezenkívül a török hadsereget szerette volna szemügyre venni, ahogy Lengyelország ellen vonul, és megnézni a világ legnépesebb városát, Kairót. Utazásának nem leplezett mozgatórugójaként szolgált az is, hogy ellenállhatatlan vágyat érzett titkok felfedésére. Henry Blount munkájának célja, hogy minden, amit a török út során megfigyelt, tanítsa népét vagy arról, hogy mi az a hiba, amelyet el kell kerülni, vagy arról, hogy mit érdemes utánozniuk.

Tizenegy hónapig tartó útja során több mint hatezer mérföldet tett meg, jórészt szárazföldön; utazott kocsin, gyalog, lovon és tevéen, de hajózott nagy veszélyek közepette viharos, kalóztól és ellenségektől nyüzsgő tengeren. Útját és személyét a kíváncsiság, a vakmerőség, az álcázás, a kalandvágy, a megfigyelés, a merészség és a szerencse egyaránt jellemezte.

Az *Utazás a Közel-Keleten* című mű már a kortársak figyelmét is felkeltette és megragadta, kiadása után nem sokkal igazi bestsellerré vált. A 17. század folyamán nyolcszor jelentették meg angolul, egyszer németül. A mű elnyerte Apponyi Sándor tetszését is, a gróf saját bevallása szerint még soha nem olvasott keleti utazásról szóló beszámolót ilyen nagy élvezettel. Véleményével nem volt egyedül, Blount művét John Pinkerton skót író és történész az egész világon tett legjobb és legérdekesebb utazások leírásai közé sorolta és jelentette meg az 1808 és 1814 között kiadott, tízkötetes munkájában.

Előadásomban az angol utazó megfigyeléseit alapul véve tekintem át azokat a gyakorlatokat, amelyeket Blount az Angol Királyság és általánosabban véve egy állam működése szempontjából követendőnek, illetve elvetendőnek tart.

Kovács Eszter

A régi magyarországi nyomtatványok biblikus cseh nyelvű verseinek változásai 1801-ig

A *Régi Magyarországi Nyomtatványok* kézikönyv végén található incipitmutató a magyar nyelvű költészettel foglalkozó kutatások fontos, sőt kihagyhatatlan kiindulópontja. A nemrég elhunyt Käfer István gyakran felhívta a figyelmet arra, hogy ennek mintájára időszerű lenne a magyarországi nyomtatványokban található biblikus, cseh nyelvű verses emlékek teljességre törekvő összegyűjtése is. Ennek a munkának első állomása lett a 2022-ben megjelent, *Cseh és szlovák verses emlékek a régi magyarországi nyomtatványokban (17. század)* című könyvem, amely a 17. századi magyarországi nyomtatványokban található cseh és szlovák nyelvű versek és énekek legfontosabb adatait tartalmazza a teljesség igényével. Ez összesen 2335 tételt jelent. Ezt a gyűjtést tervezem kiterjeszteni a 18. századra is. Az anyag mennyisége és jellege miatt a 18. századi gyűjtést két lépésben célszerű megvalósítani: először az 1701 és 1760 közötti, majd az 1761-től 1801-ig tartó időszak feldolgozásával. Az előzetes kutatások alapján joggal feltételezhető, hogy ebben a három időszakban a magyarországi biblikus cseh, illetve szlovák nyelvű lírai irodalom jelentős változásokon ment át. Ezek a változások részben felekezeti (a korábban egyértelműen domináns evangélikus anyag mellett megnő a katolikus kiadványok száma, és a református egyház is megjelentet szlovákoknak szánt anyagokat), részben nyelvi (egyre több a szlovák nyelvű mű a korábban szinte kizárólagos biblikus csehvel szemben), részben kulturális jellegű (a cseh mellett lengyel és magyar források is kimutathatók). Bár a 18. századi verses emlékek feltárása még folyamatban van, az eddig ismert körülbelül 2000 tétel alapján kirajzolódnak a legfontosabb tendenciák.

Tóth Anna Judit

A második budai nyomda

1688-ban Lőcsén jelent meg szerző és kiadó neve nélkül egy vékony könyvecske *Constantinapoly Várossának, és ahoz tartozando részeinek az ő veszedelmének az Görög Birodalommal együtt rövid le írása* címmel. Ez az első magyar nyelven megjelent szöveg bizantinológiai témában.

A töredékes szövegkiadások alapján a kutatás eredeti magyar nyelvű műnek vélte, azonban valójában fordításról van szó. Előadásomban megvizsgálom a mű forrásait. Ennek alapján lehetőség nyílik a kötet megjelenési körülményeinek rekonstruálására. A kutatás több mint egy évszázada tudott arról, hogy Quirin Heyll würzburgi könyvkiadó 1689-ben kérvényt nyújtott be a császári udvarnál, kifejezve szándékát, hogy nyomdát szeretne létrehozni a török uralom alól éppen hogy felszabadított Budán. A kutatásban többen kifejezték kétségeiket a vállalkozás komolysága iránt, azonban a lőcsei nyomtatvány valószínűvé teszi, hogy Heyll ténylegesen igyekezett felmérni egy magyarországi vállalkozásban rejlő üzleti lehetőségeket.

Farkas Gábor Farkas – Káldos János – Király Péter

A Régi Magyarországi Nyomtatványok „sötét anyaga” és az adatok nyújtotta lehetőségek

Az egy éve tartó informális kutatás arra a kérdésre keresi a választ, hogy a rendelkezésünkre álló adatok alapján megbecsülhető-e, hány olyan 15–17. századi magyarországi kiadás van, amelyről nem tudunk semmit. A „sötét anyag” kifejezést, tudomásunk szerint, a nemzetközi szakirodalomban Falk Eisermann használta először a példányban nem ismert ősnymtatványokkal kapcsolatban. A kutatás fő adatforrásai az RMNY megjelent kötetei és a Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatócsoporttól 2024 nyarán megkapott S tételek voltak. A „sötét anyag” becslésére többféle matematikai statisztikai módszerrel kísérleteztek különböző bibliográfiai halmazokon, hogy a vizsgált halmaz teljességét megbecsüljék. A kutatásban ezeket a módszereket alkalmazzuk az RMNY anyagából készített adatbázis segítségével. Teszteljük azt is, hogy az adatok alapján kialakított paraméterek (terjedelem, méret, nyelv, vallás stb.) mennyire befolyásolják a becslést. Az adatbázis lehetőséget teremt különböző szempontú statisztikák és vizualizációk készítésére is. Mivel a vizsgálatban használt matematikai statisztikai modellek egyik legfontosabb paramétere a „túlélő” példányok száma, ezért kiemelten foglalkozunk a példányadatokkal, és elkezdtük bevonni a könyv- és olvasmánytörténeti kutatások adatait is, ez pedig felvetette további adatforrások összekapcsolásának – az utóbbi negyedszázadban többször megfogalmazott – vízióját is.

BORSA GEDEON- MűHELY- KONFERENCIA I.

Bibliográfia,
irodalom,
fordítás

MÁGYAR NEMZETI MÚZEUM
KÖZGYŰJTEMÉNYI KÖZPONT

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

